

Станіслав Кульчицький,
доктор істор. наук,
професор,
зав. відділу
Інституту історії України
НАН України,
м. Київ

Чим був Євромайдан у порівнянні з іншими подіями вітчизняної, європейської та світової історії? Якою мусить бути темпоральна глибина порівняльного аналізу?

Поставлені запитання не мають метою обґрунтувати колосальне значення Євромайдану в європейській і світовій історії. Ця подія вразила всіх в Європі й у світі, але вона належить українській і, беручи дещо ширший масштаб, — пострадянській історії. Відповідаючи на запитання, історик повинен виявити *кореневу систему Євромайдану*. Досі ми мали справу лише з політологічним аналізом. Він цікавий, але приземлений. Аналіз коренів допоможе краще зрозуміти його історичне значення.

Євромайдан був реакцією українського суспільства на раптову відмову Президента України підписати угоду про асоціацію з Євросоюзом. Щоб применшити його значення, деякі публіцисти назвали цю подію революцією автомобільних покришок. Даремна справа!

Якщо поглянути на моніторинг, здійснюваний Інститутом соціології НАН України, то побачимо, що в українському суспільстві ставлення до Митного союзу поліпшувалося, а до Європейського Союзу — погіршувалося (у відсотках):¹

Запитання:	Варіанти відповіді		
	скоріше негативно	скоріше позитивно	важко відповісти
Як Ви ставитеся до вступу України в союз з Росією та Білоруссю?			
2000	37,0	40,8	22,2
2005	27,8	53,6	18,4
2010	22,1	61,4	16,3
2013	28,5	48,9	22,4
Як Ви ставитеся до вступу України в Європейський Союз?			
2000	9,6	56,0	34,4
2005	19,9	47,2	32,9
2010	19,1	45,5	35,3
2013	27,9	41,6	30,3

На результатах позначилася пропаганда сусідньої держави, яка здійснювалася в опанованому нею українському інформаційному просторі системно, послідовно й наполегливо. На мешканців Заходу й Центру пропаганда не впливала, бо вони були в Європі й могли критично поставитися до "зомбоящика". Однак, жителі Сходу частіше були в Росії. Вони звикли думати, що їхні робочі місця пов'язані з російською економікою, і не помиля-

Фото Д.Вортмана

лися. Проте залежність місцевих робітників від роботодавців, помножена на залежність підприємств від російського споживача, залишала потужний Донецько-Придніпровський регіон у тому економіко-екологічному минулому, яке вже давно подолали схожі за господарським профілем регіони Німеччини, Великої Британії і навіть Польщі.

Українські Захід і Центр за кількістю населення поступаються Півдню і Сходу. Чим пояснити, що позитивна динаміка у ставленні до Митного союзу на тлі негативної динаміки у ставленні до Європейського Союзу раптом вибухнула Євромайданом? Треба знайти причину, яка об'єднувала громадян незалежно від місця проживання. Вона існує, охарактеризувати її можна одним-єдиним словом: "Дійняли!"... Це слово кожен міг побачити на триметровій барикаді Євромайдану.

Розгляньмо результати моніторингу Інституту соціології за кілька місяців до Євромайдану, в липні 2013 р. (можна було обирати одночасно кілька відповідей; у відсотках)²:

Варіанти відповіді:	Запитання: кому сьогодні служить...			
	прокуратура	міліція	СБУ	суд
громадянам України	4,3	4,1	4,8	4,0
керівникам органів влади	20,3	20,3	17,4	14,8
народним депутатам	12,0	9,7	10,2	9,1
президенту України	19,7	15,8	28,3	16,9
будь-кому, хто заплатить	42,5	49,1	26,7	55,5
нікому, крім самих себе	14,0	15,4	13,4	12,1
важко відповісти	9,1	7,6	17,1	8,5

Справді, таки дійняли...

Після сказаного варто зробити висновок про природу Євромайдану. Це був акт відчаю людей, які раптово зрозуміли, що Європи не буде. Що Україна залишатиметься в погіршеному варіанті спільного з Росією і Білоруссю радянського минулого. Що їхні діти так само не зможуть впливати на дії людей, які ототожнюють себе з державою, як не можуть впливати вони.

В опитувальній мережі, створеній в Україні силами Інституту соціології і центром "Соціс", учені попросили респондентів відповісти на таке запитання: "Чи є у Вас можливість контролювати діяльність владних структур?" Ось варіанти відповіді в порядку зменшення значень (можна було обирати кілька варіантів водночас; у відсотках):³

Ні, не маю жодної можливості	76,5
Так, через засоби масової інформації	12,7
Так, через участь у виборах органів влади	7,2
Так, через референдуми	5,2
Так, через Інтернет	4,4
Так, через громадські організації	4,3
Так, через політичні партії	2,8
Так, через міжнародні організації	2,4
Так, через суд і правоохоронні органи	2,2

Чому Євромайдан? Зразок неантагоністичних відносин між державою та суспільством бачимо на континенті, який тепер називають Європою. У недалекому минулому це була Західна Європа. З появою Євросоюзу вона поширилася на весь ялтинський "соціалістичний табір" і навіть прихопила кілька колишніх радянських республік. Росія в особі її провідних політиків та інтелектуалів, що їх обслуговують, називає себе Євразією і бачить Білорусь та Україну у власному геополітичному просторі. Європу від Атлантики до Уралу, про яку мріяв *Ш. де Голль*, у Кремлі не сприймають.

¹Українське суспільство 1992—2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг. — К., 2013. — С. 466, 467.

²Там само. — С. 453, 454.

³Там само. — С. 455.

Євразійці з'явилися як інтелектуальна течія ще в дореволюційній Росії. Проте, на сучасну ситуацію в територіально зменшеній Східній Європі впливає не дореволюційна, а комуністична епоха. Держави, які з'явилися після розпаду СРСР, називають пострадянськими. У головах колишніх радянських людей — у кого більше, у кого менше — залишаються елементи "совковості". Насамперед вони проявляються у підвищених вимогах до держави, яка нібито повинна повсякчасно турбуватися про їхній добробут, у невмінні пристосовуватися до життя в конкурентному середовищі, в ігноруванні можливостей колективного впливу на владу, в психологічній залежності від поставленого над ними керівництва. Чим більша відстань у часі відділяє нас від радянського минулого, тим більша частка людей не хоче миритися з такою спадщиною. Русійною силою Євромайдану стали люди віком від 18 до 40 років, тобто ті, кого взагалі оминув вірус комунізму, або ті, хто подолав його в собі. Євромайдан організували люди, котрі бажали долучити пострадянську Україну до спільноти держав, яких не вразив вірус комунізму.

У чому полягав цей вірус, чому став таким небезпечним для народів, які жахливі наслідки залишив у головах недолюблених політиків після саморуйнування радянського ладу? Над цими питаннями мало замислюються.

Радянський комунізм є синтезом революційного марксизму доби "Маніфесту Комуністичної партії" (1848 р.) і ленінізму. Поняття "*марксизм-ленінізм*" заслуговує на існування, але не в тому розумінні, яке надавалося йому в радянські часи: мовляв, **В. Ленін** розвинув марксизм у нових історичних умовах. Розвивати головну ідею "Маніфесту" не було потреби, його автори охарактеризували її кількома словами — "*комуністи можуть виразити свою теорію одним положенням: знищення приватної власності*"⁴. Те, що вніс **Ленін** у теорію, стосувалося не власності, а влади.

К. Маркс і **Ф. Енгельс** вважали, що примусова експропріація класу капіталістів, який народжувався в ті часи, ошчасливить суспільство. Звертаючись до мешканців містечка Ельберфельд у лютому 1845 р., 24-річний **Енгельс** доводив, що "*комуністичний принцип є принципом майбутнього, за це говорить хід розвитку всіх цивілізованих націй, за це говорить швидко прогресуючий розклад усіх дотеперішніх соціальних установ, за це говорить людський здоровий розум і насамперед — людське серце*"⁵. "Науковий" комунізм народжувався в головах екзальтованих юнаків як спосіб ошчасливити людство.

Уже після появи "Маніфесту" в Європі спалахнули революції, які зробили можливим розв'язувати надалі соціальні проблеми методами реформ. Щоб заручитися підтримкою робітників у справі об'єднання Німеччини, пруський канцлер **О. фон Бісмарк** запровадив 1867 р. загальне виборче право. У середині

1880-х років його приклад наслідував британський прем'єр-міністр **Б. Дізраелі**. Опинившись у парламентах, марксистки почали цінувати демократію, яка давала можливість реформувати суспільство, а тому назвали себе не комуністами, як хотілося **К. Марксові**, а соціал-демократами. Революційний марксизм трансформувався в реформістський. У країнах, які ми звикли називати капіталістичними, стали виникати обриси соціальної держави, що ґрунтувалася на співробітництві, а не на боротьбі класів. У розвинутому вигляді соціальні держави сформувалися в Західній Європі після Другої світової війни.

Події в уярмленій середньовічним царизмом Східній Європі розвивалися у протилежному напрямі. Партія російських соціал-демократів на момент утворення розкололася на меншовиків і більшовиків. Меншовики прагнули йти шляхом західноєвропейських соціал-демократів, натомість більшовики взяли на озброєння головну ідею "Маніфесту Комуністичної партії" — знищення приватної власності. Після Лютневої революції **В. Ленін** поставив перед ними низку завдань: перейменувати партію зі соціал-демократичної на комуністичну, організувати державу-комуни і позбавити суспільство приватної власності на засоби виробництва. Термін "*держава-комуна*" вождь більшовиків використав у своїх працях лише двічі. Політичну систему, яка не мала аналогів у попередній історії людства, він надалі називав робітничо-селянською, або радянською.

Виплекану ним партію Ленін, не без підстав, вважав "*партією нового типу*". На відміну від інших, вона функціонувала на засадах "демократичного централізму". Це означало, що партійна маса повинна беззастережно коритися керівникам, а керівники — вождю. Опинившись після повалення самодержавства в Петрограді, вождь проголосив лозунг "*Уся влада — радам!*" Ради були продуктом самоорганізації робітничих і солдатських колективів, які спочатку перебували під впливом меншовиків та есерів. Задум полягав у тому, щоб витіснити з рад конкуруючі партії і наповнити їх більшовиками та безпартійними депутатами, котрі співчували їм. Коли більшовики домоглися цього, то завоювали владу.

Партія більшовиків набула вигляду дволикого Януса. Одним своїм ликом вона оберталася до суспільства як незалежна від виборців політична партія, що здійснювала під виглядом "диктатури пролетаріату" диктатуру своїх вождів. Другим ликом, у вигляді рад, які формувалися на виборах, вона ставала в очах громадян владою з вагомими управлінськими функціями. Термін "*радянська влада*" нібито вказував на владу, що формувалася виборами, але насправді означав тандем двох гілок — диктаторської влади компартійного керівництва з управлінською владою рад.

Радянські органи влади, тобто та сама партія в трансформованому вигляді, формувалися шляхом виборів, регульованих парткомами. Цілком незалежна від суспільства диктатура вождів спліталася із владою, що виростала з народної товщі. Сумніватися в її народності було

⁴Маркс К., Енгельс Ф. Твори. — Т. 4. — С. 422.

⁵Там само. — Т. 2. — С. 522.

⁶"День". — 2013, 4—5 жовтня.

неможливо, кадри вона брала з народних низів. А ті, хто все-таки сумнівався, мали справу з третьою гілкою влади — органами державної безпеки.

Радянська держава не височіла над суспільством, а вкорінювалася в ньому всіма своїми вертикалями — партійною, радянською і чекістською. У комуністичному державосупільстві зникли горизонтальні структури, з яких формується незалежне від держави громадянське суспільство. Вони були або знищені, або вертикалізовані на засадах "демократичного централізму". Три вертикалі влади утворювали внутрішню партію, що складалася з представників номенклатури, жорстко підпорядкованої своїм керівникам у кожній адміністративно-територіальній одиниці. Цілком залежна від вождів, номенклатура одночасно зливалася з народною товщею "передавальними пасами" — зовнішньою партією, профспілками, комсомолом, піонерами, різноманітними громадськими організаціями. Навіть чекістська вертикаль мала свій "передавальний пас" — багатомільйонну масу сексотів ("секретних сотрудників"). Така державна влада не мала нічого спільного з марксизмом. Але тільки вона могла реалізувати мету комуністів, тобто експропріацію суспільства. Та всупереч сподіванням проголошувана ліквідація приватної власності не означала її перетворення у власність колективну. Антиподом приватної власності могла бути лише колективна власність в абсолютному значенні цього поняття, тобто власність окремо взятої людини на все, що створене людством. Будь-яка з відомих нам форм колективної власності є лише різновидом приватної.

Держава-комуна могла "націоналізувати" або "осуспільнити" приватну власність на засоби виробництва. Оскільки вона будувалася на засадах "демократичного централізму", то вся власність, залишаючись приватною, зосереджувалася на вершині владної піраміди. Це означало, що власником усього ставала невелика купка вождів. Кожна людина, не виключаючи представників номенклатури, потрапляла в економічну залежність від держави. Не треба тільки примітивізувати функцію економічної диктатури, уявляючи собі членів політбюро ЦК КПРС власниками заводів, залізниць і пароплавів. Вони задовольнялися тим, що окремим об'єктам і навіть містам надавалися їхні імена. Економічна диктатура вождів проявлялася в таких діях, як розподіл національного доходу між споживанням і нагромадженням, сферами та галузями виробництва, регіонами й тощо.

Поєднання політичної диктатури з диктатурою економічною надавало державі-комуні колосальної сили. Проте, зворотним боком цієї сили була не менша слабкість. Засобами виробництва треба було оперувати за відсутності власника. Тому вожді держави-комуні змушені були надати виробничим колективам великі права і повноваження. Між державою та суспільством, які майже злилися в єдиний організм, виникли відносини патерналістського характеру. Політичне поневолення суспільства державою за цих умов переставало сприйматися як поневолення, що означало цілковиту атрофію громадянськості.

Люди, які не одне покоління жили при комунізмі, тобто в позбавленому приватної власності суспільстві (а не в пропагандистському значенні комунізму як розподілу матеріальних благ за потребами), були врятовані тільки тим, що індустріальна епоха в розвитковій цивілізації змінилася пост-індустріальною. Комунізм виявився життєвим тільки в епоху вугілля і сталі. Держави з директивною економікою в постіндустріальну епоху стали пристосовуватися до умов ринку або розвалюватися. Ленінсько-сталінська імперія в 1989 р. втратила зовнішній пояс держав Центрально-Східної Європи. У 1991 р. союзні республіки теж стали незалежними.

Ми повторюємо з 1991 року: Україна не Росія! Воно й справді так. Однак, суто національного в цій максимі небагато. Вірус комунізму руйнує людину безвідносно до її етнічного походження і національної самосвідомості. Прірва між Північною і Південною Кореями — достатній тому доказ. Якщо його не вистачить, можна подивитися на Німеччину. Подолання економічних, культурних і ментальних залишків комуністичного минулого на Сході обійшлося Німецькій Федеративній Республіці за період 1990—2010 рр. в 1,6 трильйона євро. І все-таки, як заявив кореспонденту газети "День" колишній бургомістр Берліна *Е. Дінген*,⁶ "навіть після 23 років життя в об'єднаній Німеччині залишаються чіткі наслідки поділу на Схід і Захід". Тим часом народи Східної Європи приречені долати в собі вірус комунізму власними зусиллями і без будь-яких трильйонів.

Розгляньмо три пострадянські країни Східної Європи, до яких виявився причетним український Майдан. Те, що він таки причетний до сучасної ситуації в Білорусі й Росії, переконливо демонструє стан українсько-російських відносин під час і після Євромайдану. Український приклад може бути заразливим.

Уже показано, що комуністичний лад виник з поєднання марксистської ідеї експропріації суспільства і ленінської ідеї утворення держави, яка проростала з народних глибин, але була незалежною від народу. В опанованих комунізмом країнах держава майже злилася зі суспільством, а людина перетворилася на гвинтик в некерованій нею конструкції. Щоправда — із забезпеченням її матеріальних потреб у дозованих, залежно від місця в ієрархії, розмірах. Ностальгія за комуністичним минулим і досі властива мільйонам. Мова йде не тільки про найстарше покоління, якому важко знайти себе у ринковій економіці. Йдеться і про тих людей незалежно від віку, кого влаштував державний патерналізм в умовах несвободи.

Оперуючи поняттям "комунізм", треба розрізняти суспільно-політичний режим і соціально-економічний лад. Чи можна називати Китай комуністичним після реформ, здійснених *Ден Сяопіном*? Це країна з комуністичним режимом, не більше того. Але й не менше. КНР була створена за радянським зразком, проте уникла долі СРСР, у якого складники радян-

ського комунізму — держава-комуна та її соціально-економічний фундамент — зникли одночасно. Зникла навіть сама країна. Чи можна стверджувати, що це зникнення було невідворотне?

Із фундаментом все ясно: економіка пострадянських країн перестала бути штучною, тобто директивною. Країни увійшли у світовий ринок, виробничі відносини ґрунтуються тепер на об'єктивному законі вартості. Звичайно ж, даремно витрачені три чверті століття, через це пострадянський капіталізм не схожий на сучасний євроамериканський. Але тут все вирішують об'єктивні економічні закони, і прогрес має бути невідворотним.

Гірше щодо суспільно-політичного режиму, яким став заміник більш реального терміну — *"державо-комуна"*. Вона підірвана, але не зруйнована остаточно, тому що представлена живими людьми, з їхньою ментальністю, поглядами на життя і звичками. Кожна структура прагне залишитися живою, це закон життя. *"Влада належить Тобі, а не політикам!"* — чи не нагадає цей розтиражований **В. Медведчуком** напередодні Євромайдану в тисячах бігбордів девіз щось знайоме? Він не такий відкритий, як гасло комуністів *"Повернути країну народу"*. Однак, виявляється, що відкатом у минуле загрожують не тільки комуністи, але й політичні сили, які переконалися на прикладі КНР, що державо-комуна здатна існувати в капіталістичних шатах.

Економічна ситуація, яка була однаковою в усіх трьох слов'янських республіках напередодні краху СРСР, тепер істотно змінилася. Найменших змін зазнала Білорусь, що загрожує їй у майбутньому істотними економічними ускладненнями. Сучасна білоруська економіка мало чим відрізняється від директивної, але її неефективність компенсується дотаційними вливаннями Росії. Входження Росії та України в ринкову економіку відбулося за схожими сценаріями. Приватизація економічного потенціалу радянської доби олігархами не позначилася позитивно ні на добробуті населення, ні на розвитку середнього класу. Російські олігархи з часом були експропрійовані або лягли під політичний режим, сформований потужним кланом чиновників з віковими традиціями. Натомість українські олігархи пристосувалися до демократичного ладу, створили власні кишенькові партії і тримали під контролем політичний процес, не допускаючи реального реформування економіки і соціально-політичних відносин.

Величезна кількість людей, які покладаються не на себе у сподіваннях на поліпшення власного добробуту, а на державу, — це об'єктивна реальність, з якої політики роблять свої висновки. Від 2000 р. Росія взяла курс на створення сильної владної вертикалі, здатної реінтегрувати радянській простір в тій або іншій формі. Країна має достатню кількість "валютних" корисних копалин, щоб забезпечити по максимуму апетити представників влади, і по мінімуму — потреби пенсіонерів та бюджетників.

Встановлення в сучасній Росії влади, яка була б схожою на радянську, неможливе. Радянська влада була породженням марксизму-ленізму, тобто у

розпорядженні вождів була власність на все і вся. У пострадянські часи влада не спирається на всі наявні ресурси, а населення позбавлене принизливої економічної залежності від вождів. Отже, влада в такій країні може бути тільки блідю копією радянської. Та якщо спадкоємці вождів а) відтворюють режим, схожий на радянський (не лад, а тільки режим!); б) здатні розпоряджатися достатньою кількістю "валютних" корисних копалин; в) велика частина населення пов'язує свої сподівання на добробут тільки з державою, — то у цих спадкоємців може виникнути бажання поставити всі гілки влади у залежність від себе, щоб здобути можливість розв'язувати геополітичні завдання.

Викладені міркування потребують термінологічної визначеності. Тут немає можливості заводити довгу розмову, варто лише зазначити, що державо-комуна не вписується в традиційний, демократичний або тоталітарний типи держав. Це унікальний тип, і ми даремно дотримуємося нав'язаного за певних історичних умов об'єднання італійського фашизму, німецького нацизму і радянського комунізму в єдиному понятті тоталітаризму. Демократичними варто називати країни, в яких органи влади формуються суспільством, а тоталітарними — країни, в яких держава незалежна від суспільства. Поняття "авторитаризм" слід залишити для персональної характеристики керівників держав різних типів. Комуністичні держави перебувають усередині суспільства і здатні позбавляти людей можливості незалежно мислити і самостійно поводитися.

Як охарактеризувати державу, що створюється в сучасній Росії? Досить умовно її можна назвати тоталітарною. Умовність визначається тим, що путінська держава має змогу використовувати новітні технічні засоби впливу на суспільство. Але й суспільство здатне опиратися державному контролю завдяки технічним можливостям XXI ст. Тоталітаризм **В. Путіна** позбавлений життєвої сили і не має перспектив тривалого існування.

На відміну від радянської політичної олігархії, котра діяла як єдине ціле (за винятком періодів боротьби за владу), сучасний український олігархат складається з людей, кожен із яких діє у власних інтересах. Лише з 2010 р. в Україні почалося вибудовування вертикалі одноосібної влади за російським взірцем. Новообраний президент за допомогою скуплених "тушок" змінив на свою користь співвідношення сил в парламенті, звільнив третину суддів Конституційного Суду, щоб добитися його слухняності, надав великі повноваження суддям, що забезпечило масштабний переділ власності в інтересах сім'ї та найближчого оточення і, нарешті, перетворив Україну за допомогою Конституційного Суду з парламентсько-президентської на президентську республіку. На біду собі, **В. Янукович** не розумів, що не має ні інтелектуальних сил перетворитися на успішного диктатора, ні можливостей профінансувати владну вертикаль, яка коштує дорого. У збиранні грошей він змушений був вдаватися до всіляких засобів, не виключаючи мафіозних. Чого варті, наприклад, *"смотрящие"*!

Олігархічна Україна впродовж двох десятиліть не могла розпочати системні реформи, спрямовані на подолання залишків радянського минулого в економіці й політичному житті. Аж раптом четвертий президент примудрився за кілька років довести ситуацію до точки кипіння. Чи не варто назвати його творцем Євромайдану? Український політикум мало змінюється, хоч його дійові особи постійно переходять з однієї "тусовки" в іншу. Нація, яку впродовж десятиліть били по голові, тобто по її інтелектуальній еліті, не може похвалитися великою кількістю державних мужів. Проте суть справи не в політиках, а в народі.

Десять років, які відділяють Помаранчевий майдан від Євромайдану, показали масштаб змін в українському соціумі. У 2004 р. "*маленькі українці*" (за термінологією **В. Ющенка**) гаряче аплодували новоявленому Месії та його "*любим друзям*" (за його ж термінологією). У 2014 р. народ вже почав покладатися на власні сили.

Після Євромайдану і втраченого (тимчасово) Криму на Росію треба дивитись крізь стереоскопічні окуляри. Залишаючи поза розглядом "братню" риторичку, слід визнати, що це найближча до нас за всіма можливими параметрами країна. У тому числі, за кілометражем спільного кордону. І, водночас, треба усвідомити, що тепер це найбільш небезпечна країна, від якої не можна врятуватися траншеєю завширшки в кілька метрів на лугансько-донецькому кордоні. Не тільки ми починаємо відчувати небезпеку, яка йде від путінської Росії. Її вже відчули в Мінську, Астані, Єревані. На думку **Путіна**, розпад СРСР був найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст. Чи не сподівається він подолати наслідки цієї катастрофи у ХХІ ст.?

Окупацію Криму слід розглядати як повернення до практики столітньої давнини у міжнародних відносинах. 100 років тому спалахнула війна за території в Європі й за колонії в інших частинах світу. Країни, які спочатку не стали учасниками війни (Італія, Румунія, Болгарія), почали вимагати за своє приєднання до воюючих коаліцій винагороди у вигляді територій — хто більше дасть. Після війни ці безсоромні торги були оприлюднені. У 1930-х рр. демократичні країни Заходу не зупинили **А. Гітлера**, коли той поглинув спочатку Австрію, а потім — Чехословаччину, тому що не були готові воювати. Коли **Гітлер** вторгся в Польщу, вони все-таки вступили у війну. 14 серпня 1941 року **Ф.Д. Рузвельт** і **В. Черчілль** проголосили Атлантичну хартію, яка встановлювала світоустрій повоєнного часу на базі трьох принципів: **недоторканність територій; відмова від застосування сили в міжнародних відносинах; створення системи колективної безпеки**. 1 січня 1942 р. 26 країн, які воювали з **Гітлером**, задекларували згоду з проголошеними принципами і підписалися під декларацією двома словами: **Об'єднані Нації**. Це словосполучення було використане в назві організації, яка тепер стежить за

додержанням трьох принципів світоустрою. За підсумками Другої світової війни Радянський Союз здобув деякі території, але кожна з них мала під собою якщо не правове, то історичне обґрунтування. Винятком була частина Східної Пруссії з Кенігсбергом, але союзники тоді знищували цю провінцію як осередок мілітаризму і компенсували нею втрати Польщі після відступу її східних кордонів до лінії Керзона. **Й. Сталін** вихопив, так би мовити, частину знищеної провінції перед тим, як Польща встигла її отримати.

У радянських можновладців повоєнного часу разом з ракетно-ядерною зброєю з'явилася спокуса погрожувати нею, щоб домогтися поступок у противника. Вони розуміли, що "*холодна війна*" може перерости у справжню із застосуванням ядерної зброї, але не зупинилися перед таким поворотом подій. Засідання президії ЦК КПРС, як правило, не стенографувалися, але завідувач загального відділу ЦК **В. Малін** завжди робив стислий протокольний запис для **М. Хрущова**. 1 липня 1962 р. в президії ЦК відбулася дискусія з берлінського питання за участю **Хрущова, Микояна, Громика, Косигіна, Брежнєва, Суслова** і **Пономарьова**. Останнє речення у протоколі **Маліна** звучало так: "*Приучить население, что атомная война будет*"⁷. Чому через 52 роки доводиться згадувати цей епізод? Тому що в дискусії з приводу анексії Криму і можливого поглинення України Росією прозвучала фраза про "*радіоактивну пустелю*". Не з вуст **Путіна**, але прозвучала. Не варто повторювати, що ця людина "позбавилася розуму", розум у неї є. Той розум, що не рахується ні зі своїми, ні з чужими, який керується висловом **Ф. Достоевського**: "*Все дозволено*." Мова не йде тільки про Україну, Казахстан або Вірменію. Якщо створювати навколо себе атмосферу загального "одобрямс" і шантажувати противника "радіоактивною пустелею", то можна досягти поставлених цілей, якими дикунськими вони б не здавалися. Тим більше, що синдром імперськості глибоко закорінений в колишніх радянських людях. Так само, як синдром підлеглості: роби, як я, твій керівник!

Під час "*холодної війни*" обидві сторони нескінченно нагромаджували ядерний потенціал, змагаючись, хто здатний знищити іншу сторону один раз, п'ять разів, десять... Виявляється, що старі часи можуть повернутися. Тепер немає значення, скільки разів **Обама** може знищити територію у розпорядженні **Путіна**, важливо те, що **Путін** може знищити територію **Обами** хоча б один раз. Звідси тактика Заходу, яка схожа на поведінку лідерів західних демократій напередодні нападу Гітлера на Польщу 1938 р. Але треба збагнути, як це збагнули поляки в 2014 р., що Кримом путінська Росія не обмежиться. Звідси мусимо зробити висновок: не можна давати шанс знищити навколишній світ хоча б один раз. Час замислитися, чи дозволять це забезпечити технології постіндустріальної доби. ■

(Від авт. — Корені Євромайдану розгалужені й задоволені. Необхідні тези можна було тільки назвати, а не обґрунтувати. Відсилаю тих, хто бажає обґрунтування, до своєї праці "Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі". — К.: "Темпора", 2013 р.).

⁷ Президиум ЦК КПСС. 1954—1964. Т.1. Черновые протокольные записи заседаний. Стенограммы. — М., 2004. — С. 569.